

Roman

CARRY VAN BRUGGEN

EVA

HERTAALD EN BEWERKT DOOR
ILONA VAN HILST

SEPTEMBER

Classics

Deel 2 uit de serie *September Classics*

September Classics maakt klassieke werken uit de Nederlandse en internationale literatuur weer toegankelijk voor de lezers van nu. De titels verschijnen in modern Nederlands, wat betekent dat de oorspronkelijke tekst soms ingrijpend is bewerkt om de leesbaarheid te bevorderen.

1. Suze la Chapelle–Roobol – *Vriendinnen*
2. Carry van Bruggen – *Eva*
3. Alphonse Allais – *Absint* (verschijnt in mei 2026)
4. Augusta de Wit – *Orpheus in de dessa & Verborgene bronnen* (verschijnt in september 2026)

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van de nieuwste boeken van Uitgeverij September via www.uitgeverijseptember.nl

VOORWOORD

Eva van Carry van Bruggen verschijnt hier in een moderne taalversie binnen de reeks *September Classics*. Voor mij was het een eervolle en betekenisvolle taak om het oorspronkelijke werk te bewerken en zo de rijkdom ervan opnieuw te laten spreken voor een breed publiek. De relevantie van Carry van Bruggen is algemeen onderkend. Als auteur is ze opgenomen in de Canon van de Nederlandse letteren, net als twee van haar titels (*Prometheus* en *Eva*). Haar oeuvre blijft actueel, met vragen over wie wij willen zijn en hoe we ons verhouden tot de wereld om ons heen.

Eva verscheen in 1927. Het verhaal is rijk aan metaforen en symboliek en kent een dubbelzinnigheid die soms ongrijpbaar is. Het vertelperspectief maakt het niet altijd eenvoudig te volgen: wie wordt bedoeld met 'ze', 'je' of 'haar'? Ook de gedachtestromen, vaak onderbroken door beletseltekens (...), symboliseren Eva's onafgemaakte gedachten over haar intieme, vrouwelijke bewustzijn. Dergelijke passages heb ik toegankelijk gemaakt, met behoud van de essentie en de

eigen toon, terwijl de poëtische kracht overeind blijft. Waar nodig heb ik metaforen gemoderniseerd om het begrip te vergroten.

Het verhaal gaat over Eva, een jongensachtige jonge vrouw, op zoek naar antwoorden over haar (bi)seksualiteit, moederrol en joodse groepsidentiteit. Met haar broer David deelt ze een innige, filosofische band en de behoefte aan intellectuele zelfontplooiing. Ze hunkert naar liefde en (lichamelijke) vrijheid. Gaandeweg zie je Eva zich ontwikkelen tot een onafhankelijke vrouw, in een preutse tijd met mannelijke dominantie, religie en mystiek – zich bewust van haar eigen vergankelijkheid. Natuur en sfeer zijn voelbaar, zoals de sneeuw aan het begin, de golvende Waddenzee, een eenzaam rollende prop papier, een beklemmende eendenkooi en de ‘slingerslag’ van tegenstrijdigheden. Alles bruist in Eva’s gedachten.

Bijna honderd jaar na de eerste druk laat Eva zien dat de zoektocht naar liefde, vrijheid en zingeving tijdloos is. Carry van Bruggen (Carolina Lea de Haan, Smilde 1881 – Laren 1932), die opgroeide in een streng joods-orthodox milieu, wist haar innerlijke strijd en filosofische blik te verwoorden in een stijl die ook nu nog aanspreekt. Met deze zorgvuldig bewerkte versie wil ik haar stem opnieuw laten horen, zodat ook komende generaties zich door haar woorden kunnen laten inspireren.

Ilona van Hilst
Januari 2026

I. DE NIEUWE EEUW

Gisteravond laat hing hij al boven de daken. Klaar om neer te dalen. De rode lantaarns in de straat sloegen er hun gloed tegenaan, en vannacht heeft hij zich laten zakken: de sneeuw.

Het is de eerste sneeuw van het nieuwe jaar, de eerste sneeuw van de nieuwe eeuw. Sneeuw die de wereld vernieuwt. Het is vandaag de 'Nieuwe Eeuw', gisteren eindigde de 'Oude Eeuw'. Honderd jaren waren voorbij. De bolgeblazen ballon waaruit alles stroomde, was nu eindelijk leeg. Eeuwen verdwijnen, als een oude afgewonden ketting die honderd jaar geleden nieuw was. Je ziet ze het water in zakken, als de schepen voor anker gaan. Je staat erbij in het riet, je ziet ze dalen, ze raken het water, ze breken het water, en dan sluit zich dat weer... Maar eens, je weet het, worden de kettingen weer in het licht gehesen, en varen de schepen de haven weer uit, in een voorjaarszon. De oude eeuw is voor eeuwig verzonken.

Sneeuw ligt overal in platgestreken lagen. Sneeuw klimt tegen gevels op en klampt zich vast. En het is zo stil, dat alle leven lijkt te zijn weggekropen.

Het is namiddag, en nieuwjaarsdag. Eva loopt alleen over straat. De dienstmeid had de deur opengedaan en hem hard dichtgetrokken. David bleef alleen achter in het huis. Over een half uur zou ze weer terug zijn.

De echo's sterven nu langzaam weg, ze keert terug naar haar eigen gedachten. Wat zou het mooi zijn als je iets dat heel persoonlijk is en voor iedereen verborgen in een doosje kan stoppen. Het is haar geheim, hier langs zijn huis te lopen, en alle mooie gedachten die daarbij horen.

Ze verlaat het laaggelegen straatje, klimt de dijk op en ademt de sterke sneeuwgeur in. Die geven de velden af, die waait dan het water over. De molens steken strak en zwart af tegen het wit. De dikke rompen van de overwinterende schepen steken grijs af tegen de hemel, tegen het water. Muurvast, grijs aan grijs.

Dit is zijn huis, het ligt naar het water gekeerd. Zijn gesloten huis, waar het nu leeg is en wel koud zal zijn, en stil. Het is gehuld in schaduwen van de sneeuw. Achter de deur is de smalle gang, de bak met zijn stokken, de kapstok met zijn jassen. Eén stok en één jas ontbreken, want hij is op reis. De eerste deur rechts is de kamer met de boekenkast, de laaghangende lamp, de ronde tafel. Hier zaten ze, en zullen ze weer zitten, samen, met het boek tussen hen in. In dit vierkante huis, met uitzicht op zijn besneeuwde tuin, woont hij alleen. Lang geleden was er ook zijn vrouw, die krankzinnig werd en weggevoerd moest worden. Ze kwam nog eens terug, maar moest opnieuw gaan – uiteindelijk

stierf ze. Er was een dochter, die naar Zweden vertrok met een Zweedse man, een handelman. Zijn zoon verdrong in een kalme oceaan, op een stille dag, ergens tussen Borneo en Japan. Niemand weet hoe of waarom. En hij wordt in februari vijftig jaar.

Het is wel vreemd, dat je elkaar plotseling weer tegenkomt. Het is vreemd en tegelijk ook vanzelfsprekend. Je hebt gewacht, je hebt er een plekje in jezelf voor opengehouden. Je begrijpt dat pas achteraf. Want het had ook niet lang meer moeten duren...

De wind snijdt door de haven, aan de horizon dommelen witte wolken. Het water glimt zilverachtig en koud als een vis, onder de houten vlondertjes. De smalle bruggetjes spannen zich er in hoge bogen overheen. Eerst de oever uit, en een eind verderop weer terug de wal in. Bruine balken kruisen elkaar als strepen, dwars en recht, over het water, en elk draagt een witte lijn van sneeuw op zijn ronde rug.

Dit is haar wereld, een plek met een hart dat al jarenlang, elke dag, samen met het hare klopt. In de open dijkbocht staan, pal op de wind, de stoere schippers in hun nette zondagse kleren. Ze staren naar de haven.

En hier... hier is het. De weeë, zoete geur dringt de zuivere sneeuwlucht binnen. De emmers rinkelen, het water klotst en de hoeven stampen. Grof gezang, een korte, rauwe lach. En het verwarde kloppen van haar eigen hart. Want dit is een vreselijke plek, een smerig onderkomen. Hier woont een dikke man met rode, opgezette wangen, die naar alle meisjes schunnige

woorden roept. En er staan in krijt geschreven vulgaire woorden op de binnenkant van de deuren, die wagenwijd openstaan, vastgezet door opgeduwde modder en sneeuw. Buiten op de deuren staat niets. De deuren zijn als de mond van de dikke stalknecht: het vulgaire zit binnenin, het komt vanuit zijn binnenste naar buiten. Het is een diepe, donkere ruimte en achterin walmt een rode lamp. De paarden staan er in de duisternis als angstige dieren, met hun trillende halzen, hun schichtige ogen, hun schelle gehinnik, hun boze gebries. De hoofdstellen en zadels aan de grauwe muren lijken martelwerktuig en de rijtuigen die niet rijden – rijtuigen zonder paard – worden plotseling gedaanten uit een droom.

Waarom begrijp ik alles? Waarom blijft zoveel kennis aan mij kleven? Ik kom er niet meer vanaf, ik kan het niet vergeten. Ik kan teruggaan in de tijd, zo ver als ik wil, maar het was er altijd: het fluisteren op school, waarvan ik moest blozen, waarvan ik met mijn ogen moest knippen, waar ik warm en verward van werd... en waar mijn hoofd van op hol sloeg. Waarom slaat elk woord als bliksem bij mij in? Waarom heb ik ooit naar die deuren gekeken?

Waarom brandt er iets in mij, gloeit er iets, terwijl ik ervan walg?

Eén moment was genoeg en het laat me niet meer los. Waarom voel ik me schuldig, alleen maar omdat ik het begrijp? Ik vind pas rust, als ik die schuld beken, aan mijzelf. 'Weet jij het al... weet jij het al... of geloof jij

nog in de ooievaar?’ Altijd diezelfde belerende woorden. Het met de vinger wijzen naar die ondraaglijke openbaringen. Je durfde het in gedachten niet aan je vader en moeder te koppelen, het verstoorde iets, die draad, die zich toch telkens weer spon, van binnenuit en buiten je om. Enkel door het af te wijzen, enkel door je vader en moeder uit te zonderen – terwijl je wel beter wist – kon je dat lichamelijke, de gemeenschap, accepteren. Ik keek naar mensen, getrouwde mensen, en ondervroeg hen met mijn ogen... en ik wist zelf het antwoord al. Nee... nee... nee... Een innerlijke twijfel – tegen al het volhouden in – en een innerlijke zekerheid: wat zovelen weten, staat vast. Alle mensen zijn ertoe veroordeeld. Ze moeten het zwaarste lijden voor het dierbaarste dat er is...

Later komt het besef, langzaam en onverbiddelijk. Er stond een zin in een boek: ‘De gevolgen van hun liefde bleven niet uit, angst maakte zich van haar meester.’ Eerst begreep ik het niet helemaal, maar het bleef hangen. Het zoemde om mij heen als een vlieg, maakte me duizelig, van streek, verward. Soms, ’s nachts, zwol het zoemen aan tot een schreeuw. Een schreeuw tegen mezelf. Wat betekent dat eigenlijk ‘de gevolgen van hun liefde’? De woorden werden fluisterende spoken, die me achtervolgden. Wie kan het mij vertellen... mij zeggen wat heeft dát... met liefde te maken? Liefde... liefde... Ik kuste de rug van mijn eigen hand. Ewald en Dorothea kusten elkaar in het rozenprieel. ‘De gevolgen van hun liefde bleven niet uit...’

En het staat er. Het schreeuwt me toe: die ‘gevolgen’ zijn... een kind. Het dierbaarste, waar je het zwaarste voor moet lijden? Het zwaarste...? ‘De gevolgen van hun liefde.’ En dat was precies waar je niet over mocht praten, waar je niet aan mocht denken, waar die vulgaire woorden op doelen, die de stalknecht schreeuwt. Maar dat kan toch niet? Er moet een dubbele, verborgen betekenis zijn, een uitweg. Je zou dit allemaal niet hoeven weten. Het moest niet zo’n invloed op je hebben, je zou die vieze woorden niet hoeven begrijpen.

Is het niet vreselijk dat je zo weerloos bent tegen alle schunnigheid? Zonder de zekerheid dat je gedachten geheim blijven, in jou verborgen blijven?

Dit laatste weet ze pas sinds vorig jaar.

Vader was uitgegleden en had zijn voet gebroken. Zuster Den Hertog kwam hem masseren. Ze noemen zuster Den Hertog ‘pot met oren’, ze noemen haar ook ‘kwade kraai’, maar je moet haar gewoon kennen. De zuster stond met moeder te praten in de gang. Ze dachten alleen te zijn, maar ik stond achter de deur van de kledingkast. Zuster Den Hertog vertelde over juffrouw Cool, de rijke vrouw uit De Walvischvaarder, heel streng, heel trots, heel vroom. Ze heeft haar verpleegd toen ze zwaar ziek was. Longontsteking. Dan stijgt de koorts en verliezen mensen de controle over zichzelf, hun verstand. En ze gaan ijlen. Soms zeggen ze afschuwelijke dingen. Woorden, waarvan men niet wist dat zij die kenden, vreselijke vloeken. Waar zaten die verborgen? Als je een naald inslikt, reist hij door je

lichaam tot hij er opeens na jaren weer uitkomt. Een speld blijft steken en je gaat dood. Het moet vreselijk zijn geweest, wat juffrouw Cool heeft gezegd. Zuster Den Hertog zei: 'Uitgebraakt' en 'Je hart stond erbij stil.' Zij en de dokter durfden elkaar niet aan te kijken. En mevrouw Baarslag, haar eigen nicht, stond erbij. Niemand durfde ook maar iemand aan te kijken. Zoals de vulgaire woorden op de binnenkant van de deuren stonden geschreven, zo stonden ze ook bij haar aan de binnenkant. De deuren bleven gesloten, en jarenlang zat het achter slot en grendel. Maar de koorts brak het slot open. Het braaksel van woorden kwam naar buiten en iedereen daar kreeg het te zien...

'Als maar niemand er ooit iets van laat merken,' zei moeder. 'Anders zou ze van schaamte niet meer kunnen leven.'

'Misschien zou het weleens goed zijn als ze zichzelf zo hoorde,' zei zuster Den Hertog duidelijk. 'Voor iemand die anderen zo hard veroordeelt.'

En toen ging ze weg. Moeder liep haastig naar de keuken, terwijl ik nog steeds achter de deur van de kledingkast verborgen stond.

En nu kan het elk ogenblik beginnen... vanavond of vannacht. De longontsteking slaat weer toe, de koorts stijgt, en je raakt jezelf kwijt. Je bent niet meer jezelf, het komt naar buiten... je ijlt... en je ijlt... Oh, waar gaat dit toch naartoe? En de koorts duwt de deuren open. Aan de binnenkant staan die smerige woorden geschreven.

Zonder het te beseffen spreken haar lippen ze uit. Vader en moeder staan erbij, ze horen het, en David hoort het. En de dokter hoort het. En ze durven elkaar niet aan te kijken. Ze gruwen van haar.

Ik kan het toch niet helpen, dat ik die woorden ken? Jawel, want je had ze nooit mogen lezen. En bovendien begrijp je ze alleen omdat je slecht bent.

Voor altijd zal juffrouw Cool ze in hun ogen kijken en zich dan afvragen: wat is er toen die nacht gebeurd? Wat heb ik gezegd? Maar die vragen zal ze nooit stellen. En ze zullen daarom nooit beantwoord worden. Er is een kans dat je ijlend sterft... en dan is dat het laatste geweest wat je zei. En hun ogen dragen dat laatste beeld met zich mee, in hun laatste herinnering: ze was niet onfeilbaar en ze was niet netjes.

Die middag, die avond en de volgende dagen heeft Eva voor elke boodschap – en als ze even de deur uit moest – haar jas aangetrokken.

‘Wat ben je toch plotseling kouwelijk. En dat, terwijl het helemaal niet zo koud is,’ zei moeder toen.

‘Ja... maar ik ben zo bang... dat ik ook longontsteking krijg. En ik wil dat niet, ik wil het niet.’

‘Wat wil je niet?’

Oh, kon ze het maar één keer tegen iemand zeggen. Maar nee, dan kon niet. Nooit.

‘Ik wil liever niet doodgaan.’

‘Malle meid, malle Trien.’

De deuren van de stalhouderij worden vaak gereinigd,

maar nooit blijven ze schoon. De dikke stalknecht met de rode, opgeblazen wangen schrijft de woorden er toch weer op. Maar zij is schoongewassen... en niets kan haar meer bevuilen.

Die dag was het mistig, in oktober. Ze kwam de gang uit, waar het klam en kil was, en ging naar buiten, waar de lucht zachter en lichter was. Even bleef ze staan peinzen in de deuropening, starend in het daglicht, over wat ongrijpbaar is. Toen liep ze langzaam de stoep-treden af. De kleine plassen op de stenen weerspiegelden de hemel – een beeld dat ze met één beweging van haar voet uiteen liet spatten. Ze was al bijna beneden, toen ze bleef staan om hem, die naar boven moest, te laten passeren. Hij liep zoals altijd in gedachten verzonken. In de klas zegt hij nauwelijks meer dan nodig is, alleen het zakelijke. Hij groet haar op straat, zoals hij elke andere dame zou groeten. Zo ook die middag. Hij nam zijn hoed af en ze zag zijn dunne, gladde, grijze haar, volop in het licht. Ze groette terug en wilde verder lopen, maar toen hij iets zei, bleef ze weer staan, met haar voeten op twee verschillende treden. En zo stond hij ook, een paar stapjes hoger, op twee verschillende treden. Ze keek naar hem op, en hij keek op haar neer. Ze keek in zijn ogen, zulke blauwe ogen. En ze hoorde zijn stem.

‘Ik kan dat eigenlijk niet rijmen, dat jij zulke opstellen schrijft, terwijl je je toch zo vaak in de lessen misdraagt. Dat je iedereen zo tot last bent.’

Haar lippen gingen open, maar ze zei niets. Ze keken

elkaar aan. Ze voelde haar ogen groot worden, voor zijn ogen.

‘En hoe verantwoord je dat voor jezelf?’

En toen... en toen... zei ze niets. Ze sprong de stoep af, en zonder om te kijken rende ze weg.

Maar in één seconde sprongen duizend bloemen in haar open. Duizend geloften stegen naar de hemel. Duizend witte vogels fladderden om haar heen. Duizend geloften – ‘Kol Nidrei’, alle geloften. Niets vulgairs meer... niets oneerbaars meer... niets onreins meer, maar regelrecht naar perfectie toe. Zoals je als kind ooit voorbij de horizon naar de Noordelijke IJszee wilde reizen, naar de beren toe. En naar het magische noorderlicht, en naar de groen beschenen bergen. Niet meer ruziën over onbenulligheden. Niet meer egoïstisch zijn. En thuis beter je best doen. Niet altijd vergeten wat je wordt opgedragen. Niet zomaar wat doen, maar eerst spelden insteken en dan behoorlijk naaien. En je nagels beter schoonmaken. Voortaan wilde je je hele leven zo gedragen. En vanbinnen al helemaal. Zodat hij elke minuut van de dag, en nacht, bij je binnenkomen mag en bij je binnenkijken. Waar je ook bent, wat je ook doet. En dat er niets is, in je of aan je, waarvoor je je schaamt dat hij het ziet. Geen enkele gedachte erbij heeft.

Maar waarom eigenlijk, heeft meester De Veer hem haar opstellen laten lezen?

Tien dagen later, in de gang.

‘Kun je zondagmorgen tegen elven even bij mij

langskomen? Ik wil iets met je bespreken, over je opstel.'

Ze is gegaan. Ze is langs de stalhouderij gelopen, en de man riep haar weer na. De woorden stonden op de binnenkant van de deuren geschreven, maar zijn stem bereikte haar niet. De woorden gingen langs haar heen, langs haar blik, zonder betekenis. Oh man, ik hoor je niet eens, je kunt je longen sparen. Oh woorden, ik zie jullie niet eens, ik heb jullie nooit gekend. Merk je het niet? Ik zit nu hoog op een toren, er is geen vuiligheid dat zo hoog kan opspatten.

Het blauwe schrift lag op de ronde tafel. De kamer was gevuld met sprankelende reflecties, een zilverkleurig licht – buiten zijn immers de kaden, is de haven. Er liggen houten balkenvlotten in het water, ze liggen schots en scheef, en tekenen zo een grillig patroon.

'Ga daar zitten, en lees het mij voor,' zei hij.

Het was het opstel over medelijden. De Veer had het al gelezen. Oh, er stond een tien onder!

'Je mag niet zeggen dat je je cijfer al hebt gezien.'

'Nee, ik zal het niet zeggen.'

En ze las over datgene wat de pijn en de kwelling van haar leven is. Omdat ze er immers niets aan kan doen. Niet aan de zwervers, en niet aan de zeelui. Niet aan Rémy en Vitalis. Niet aan de man zonder tong, die uit Rusland kwam. En dan groeit haar medelijden... en groeit...

Haar hoofd staat nu in vuur en vlam. Ze heeft ook medelijden met wie het niet verdienen: met de wrede schoolmeester. Ze had zich voorgenomen: nee, met

hem geen medelijden. Hij moet worden gestraft, de jongens moeten worden gewroken. Maar als hij gevangen zit en zijn straf uitzit, dan komt het medelijden terug. Het neemt de overhand en laat haar niet meer los. Het overkomt haar onwillekeurig. Maar soms heeft ze haast nog meer medelijden met dieren dan met mensen. Magere paarden die afgeranseld worden, hongerige, opgejaagde honden, oude zieke katten... Zelfs een keer die zwarte rat in een vieze modderige poel, op een koude sabbatavond. En ook met dingen die niet leven, dus niet kunnen lijden. Dingen die ze ziet drijven in de haven... of een vlieger die bruut neerkwam en verloren ging... en een weggegooide stoel. Je voelt het het sterkst tegen de avond. Oh, ooit stond die stoel warm en veilig naast een kachel, en nu dobbert hij daar... drijft het kanaal in... drijft af naar zee, om voor goed te verdwijnen.

‘Het is goed geschreven. Ik zou je een negen geven. Maar probeer het niet te mooi te maken.’

‘Maar... toch zo mooi als ik kan?’

‘Zo mooi als je kunt, zonder opsmuk.’

Ze had dat woord nooit eerder gehoord.

‘Je moet niet over levenloze voorwerpen schrijven. Dat zou je immers ook niet zeggen,’ zei hij.

‘Maar er is toch een verschil tussen spreektaal en schrijftaal? Dat zegt tenminste meester De Veer.’

Hij glimlachte even.

‘Als meester De Veer het zegt, dan zou ik me daar maar aan houden.’

‘En ik hoor dat je je leven al hebt gebeterd, op school.’

‘Ik wil nog verder gaan, en nog beter worden.’

Ze keek hem niet aan, haar stem klonk hees. Ze stonden voor de imposante boekenkast, die de hele achterwand van de kamer besloeg. Ze dacht: elk boek heeft honderden pagina's, elke pagina heeft honderden woorden, elk woord heeft een betekenis. Dit is een heel eigen wereld. Gesloten wereld. Nieuwsgierigheid en gejaagdheid wisselden elkaar af, terwijl haar ogen van beneden naar boven dwaalden, van links naar rechts. Ze bleven ergens hangen en lieten weer los. Ze keerde zich er maar weer vanaf.

De dikke, deftige juffrouw is binnengekomen met op een dienblaadje twee kopjes koffie en een bordje bruine koekjes. Ze hebben de koffie gedronken en de koekjes gegeten, tegenover elkaar aan de ronde tafel. Buiten reed een janplezier voorbij. Het rijtuig zat vol schreeuwende mensen. De ramen dreunden ervan en de zilveren reflecties leken te beven.

Het grauwe water glansde zacht. Schepen in de verte leken net donkere klompen in de mist, onbeweeglijk. Bruggetjes leken zo fragiel, alsof de latjes dicht op elkaar waren geplakt. En allemaal zo gelijk met eenzelfde hoge boog dat het leek alsof je telkens hetzelfde zag. Zoals een keilsteentje dat over het water scheert en telkens weer opspringt.

‘Misschien heb je zin om zondagmorgen weer te komen?’ vroeg hij.

En weer, en dan weer misschien.